

R.K. STAATSPARTIJ

BIJZONDER PROGRAM VAN ACTIE-1937. (ONTWERP)

I.

1. Aan haar geschiedenis en traditie getrouw, blijft de R.K. Staatspartij haar eigen roeping in het Nederlandsche staatsleven volgen, door als ware volkspartij zich aan de belangen van het geheele volk te wijden. Daarvoor is zij krachtens haar aard en veelzijdige samenstelling ten volle berekend.

2. Zij wordt daarbij geleid door beginselen, die niet zonder ernstige schade voor het algemeen welzijn kunnen verwaarloosd worden en die in hun toepassing land en volk ten zegen zijn.

Uit die beginselen volgt rechtstreeks, dat zij een positief-christelijken grondslag voor Staat en maatschappij onmisbaar acht, dat zij dien grondslag wil beschermen en wetgeving en bestuur van een positief-christelijken geest doortrokken wil zien.

3. De fundamenteën van het Nederlandsche staatsbestel wenscht zij te handhaven en te versterken.

Iedere vorm van staatsalmacht voert tot ondraaglijke tyrannie.

Ons erfelijk nationaal Koningschap is een groot goed en een zegen voor ons volk.

De vrijheden van het volk dienen, met inachtneming van de eischen eener gezonde staatsgemeenschap, te worden beschermd.

In overeenstemming met zijn karakter, geschiedenis en beschaving, moet aan het Nederlandsche volk zijn staatkundige

medezeggenschap door middel van een in vrijheid gekozen volksvertegenwoordiging blijven verzekerd.

Slechts in een onafhankelijk Nederland is het behoud dezer hooge goederen gewaarborgd. Daarom moet, binnen de grenzen van hetgeen Staat en volk kunnen dragen, een weer-macht worden onderhouden, die erop berekend is den vasten wil tot uitdrukking te brengen, dat Nederland, allereerst met eigen offers, de onafhankelijkheid en integriteit van het Koninkrijk zal doen eerbiedigen.

4. Vier groote vraagstukken zijn in dit tijdsgewricht van overheerschende beteekenis.

Beveiliging van de positief-christelijke grondslagen onzer samenleving.

Herstel van de juiste orde, in bewuste afhankelijkheid van God, zoowel in het staatkundige als in het maatschappelijke leven, is het eerst noodige.

In het bijzonder voor het maatschappelijke leven vraagt dit: opbouw van een orde, op economisch, sociaal en cultureel gebied, doortrokken van sociale rechtvaardigheid en sociale liefde, welke haar juiste beteekenis en hechten grondslag vinden in de christelijke levensbeschouwing.

Verdediging van het gezin.

Het geheele staatsbeleid moet doortrokken zijn van een werkdadige zorg voor een gezonde ontplooiing van het gezinsleven, als grondslag voor het behoud van een gezond volk.

Arbeid voor ons volk.

Ons volk arbeid geven, de werkloosheid terugdringen is

christelijke zoowel als nationale plicht. Dit is tevens, meer dan ooit, een onmisbare beveiliging van de christelijke grondslagen van ons volksbestaan.

Ordering in het bedrijfsleven.

De opbouw van een economisch-sociale orde moet doelbewust worden ter hand genomen, mede om overwoekering van het maatschappelijke leven door rechtstreeksche staatsbemoeiing te keeren. Hij moet berusten op samenwerking van de bedrijfsgenooten en voeren tot zelf-doen, onder toezicht van de overheid, die moet waken voor harmonie tusschen bedrijfsbelang en algemeen welzijn.

II.

Door deze gedachten geleid, stelt de R.K. Staatspartij voor de komende periode de volgende punten op den voorgrond:

1. Krachtige toepassing, waar noodig aanvulling, van de bestaande maatregelen, die aantasting van godsdienstige en zedelijke waarden in ons volksleven en ondermijning van het bestaan van den Staat zelf, voorkomen en onderdrukken.

Nadere regeling van het vereenigingsrecht der ingezetenen, met name van het recht tot vereeniging met staatkundig doel.

2. De werkdadige zorg voor het gezin, in het bijzonder het groote gezin, moet het staatsbeleid op onderscheiden terreinen beheerschen en bezielen, zoo:

- bij maatregelen op het terrein van *opvoeding* en *onderwijs*;
- in *burgerlijk-* en *strafrecht*: ter voorkoming van alles wat den zedelijken grondslag van het gezin kan ondermijnen;
- in de *sociale politiek*, in het bijzonder met het oog op de inkomensvorming (kindertoeslagen) en de volkshuisvesting;

- bij maatregelen van werkverruiming, werkverschaffing en steun aan werklozen;
- op *fiscaal gebied*: rechtvaardige verdeling van de lasten.

3. Bevordering van de volkswelvaart en krachtige bestrijding van de werkloosheid onder jeugdigen en volwassenen, door maatregelen tot *behoud, verruiming en betere verdeling* van den arbeid:

aanpassing van bouw en werkzaamheid der Nederlandsche volkshuishouding aan de gewijzigde internationale verhoudingen eenerzijds en aan de eischen van den binnenlandschen toestand anderzijds;

verlaging van de lasten, die rechtstreeks of middellijk op het nationale bedrijfsleven drukken en daardoor de werkgelegenheid nadeelig beïnvloeden;

bevordering van buitenlandschen afzet, verdediging en stimuleering van de binnenlandsche markt, krachtige uitvoering van openbare werken;

bevordering van verkorting van den arbeidsduur;

breideling van over-mechanisatie;

beperking van den arbeid door vrouwen;

uitbreiding van de verplichting tot het volgen van onderwijs.

Bescherming van de ontwikkelingsmogelijkheid van het levensvatbare kleinbedrijf.

4. Wettelijke regeling van de werkloosheidsverzekering en van de steunverleening.

De steunverleening moet worden geregeld als een voor-

ziening in de nooden tengevolge van gebrekkige functionneering der volkshuishouding, niet als armenzorg.

Bij elken vorm van steun moet nauwgezet rekening worden gehouden met de levensbelangen van de groote gezinnen, ook van die met oudere kinderen.

5. Ordening in het bedrijfsleven door:

- verderen uitbouw van de organische samenwerking in bedrijf en onderneming, allereerst door voortvarende uitvoering van de bestaande wetten op bedrijfsorganisatorisch gebied;
- aanvulling en wijziging van die wetten, ten einde leiding te geven aan de ontwikkeling op economisch en sociaal gebied, in overeenstemming met de eischen eener goed geordende volkshuishouding;
- instelling van één centraal orgaan, in bevoegdheid, samenstelling en werkwijze geschikt voor de voorbereiding van de algemeene wettelijke maatregelen opeconomischen sociaal gebied.

6. Nauwe samenwerking tusschen Nederland en de deelen van het Koninkrijk buiten Europa, in den geest van welbewuste Rijkseenheid, zoowel in de onderlinge verhouding der deelen als in de verhouding van het Rijksgemeen tegenover andere landen.

7. Regeling van organische samenwerking tusschen het Rijk eenerzijds en de Gemeenten anderzijds bij de behartiging van gemeenschappelijke belangen.

8. Herstel en behoud van het financiëele evenwicht, volgens een doelmatig plan, dat zich ook over een langer tijdvak dan

een begrootingsjaar kan uitstrekken, blijven dringend geboden.

Daarbij zal ook in het oog moeten worden gehouden de sterke samenhang tusschen de huishouding van den Staat eenerzijds en die van de lagere openbare lichamen anderzijds.

De taak van den Staat om te waken voor het financiëele evenwicht, ook in de huishouding der lagere organen, sluit tevens de verplichting in om te voorkomen, dat de lasten onevenredig worden afgewenteld en dat een heilzame zelfstandigheid, ook op financiëel gebied, wordt beknot.

9. Rechtvaardige verdeeling der lasten, in het geheel van den belastingdruk moet met kracht worden nagestreefd en kan, vooral bij verlaging van de zwaar drukkende indirecte belastingen, op passende wijze tot gelding worden gebracht.

BIJZONDER PROGRAM VAN ACTIE-1937

TOELICHTING

A. ALGEMEEN.

§ 1. Strekking en beteekenis van het program.

Indien het Partijbestuur erin geslaagd mocht zijn een program van actie te ontwerpen, zooals het naar zijn meening behoort te zijn, dan behoeft het — zeker op de onderdeelen — geen uitvoerige toelichting en verklaring. Dan moet het voor zichzelf spreken. Dan moet het, zonder diepzinnige ontleding, duidelijk de richting aangeven, waarin de katholieke Nederlanders, in hun staatkundige vereeniging, de R.K. Staatspartij, samenwerkend, het staatsbeleid gestuurd willen zien. Dan moet het den geest ademen, waarmede zij wetgeving en bestuur wenschen te doordringen, tot waarachtig heil van land en volk.

Of het aangeboden ontwerp aan deze normen beantwoordt, zal de Partijraad moeten beoordeelen. Maar allereerst zal de Raad voor zichzelf tot klaarheid moeten komen, dat deze normen moeten worden gevolgd en dat een daaraan beantwoordende opzet moet worden nagestreefd.

Het algemeene gedeelte dezer toelichting geeft een nadere verklaring van het standpunt, dat het Partijbestuur ten deze met overtuiging voorstaat.

* *
*

In de afgelopen jaren heeft zich eenige malen de gelegenheid voorgedaan voor een vruchtbare gedachtenwisseling over strekking en beteekenis van een program van actie.

In 1932, bij gelegenheid van de voorbereiding van het program-1933; het Partijbestuur heeft toen aan de praeadviezen op de amendementen een inleiding doen voorafgaan, waarin over dit vraagstuk enkele richting-gevende gedachten zijn ontwikkeld. (Men vergelijke bijlage II bij de agenda van de Partijraadsvergadering van 25 en 26 November 1932).

In 1934 is bij de totstandkoming van het nieuwe reglementen-complex, met name van Bijzonder Reglement III (op den Partijraad) § 5, „de vaststelling van de partijprograms”, aan het vraagstuk aandacht gewijd.

En tenslotte kwam in 1936, bij de behandeling van het Algemeen Staatkundig Program, de verhouding van laatstgenoemd program tot een program van actie opnieuw ter sprake. Korthedshalve zij verwezen naar blz. 18 van de toelichting op het Algemeen Staatkundig Program.

Zoo is in de laatste jaren het standpunt bevestigd, dat de Partijraad in

November 1932 had aanvaard en dat in het program-1933 uitdrukking heeft gevonden: het program moet inhouden de richtinggevende gedachten, die met aller medewerking in het centrale Partijverband tot voldoende klaarheid zijn gebracht en waarvan de Partij het Regeeringsbeleid in de komende periode doortrokken wil zien.

* *

*

Intusschen is er aanleiding de juistheid van dit standpunt opnieuw te toetsen, nu de procedure tot vaststelling van het program-1937 door een tweetal nieuwe omstandigheden wordt beïnvloed.

Formeel is de gang van zaken vooral in dit opzicht veranderd, dat de Kringen niet meer het recht hebben amendementen op het ontwerp in te dienen. Zij hebben nu van te voren hun verlangens kenbaar gemaakt. Die verlangens zijn in de vergadering van den Partijraad van 14 November 1936 besproken. In die vergadering zijn tot leden van de program-commissie benoemd de heeren:

Mr. F. J. H. Bach.

Mr. Dr. D. Beaufort O.F.M.

Ir. H. Bemelmans.

H. J. Kuiper, en

Mr. M. P. L. Steenberghe.

De Commissie heeft, onder leiding van den Voorzitter van het Partijbestuur en met assistentie van den 1en en den 2en Secretaris, in een vijftal vergaderingen, waarin steeds alle leden aanwezig waren, een voorontwerp in gereedheid gebracht. Dit voorontwerp is de grondslag geweest van de beraadslagingen van de Commissie met het volledige Partijbestuur in een bijeenkomst op 9 Januari 1937. Onmiddellijk daarna heeft het Partijbestuur in zijn vergadering op denzelfden datum het ontwerp vastgesteld, dat hierbij wordt aangeboden. Zoo is de weg gevolgd, die in artikel 12 leden 1 tot 4 van Bijzonder Reglement III is aangewezen.

Materieel — en dit is de tweede nieuwe omstandigheid — moet natuurlijk rekening worden gehouden met den inhoud en de strekking van het Algemeen Staatskundig Program, dat de Partijraad in zijn vergadering van 29 Februari 1936 heeft vastgesteld.

* *

*

Rekening houdende met deze omstandigheden zijn de program-commissie en het Partijbestuur eenstemmig tot de conclusie gekomen, dat het program van actie-1937 kort en bondig moet worden gehouden, en dat het juist daardoor des te duidelijker de richting zal kunnen en moeten

aangeven, waarin de R.K. Staatspartij het staatsbeleid gestuurd wil zien.

Het Partijbestuur neemt opnieuw met instemming de gedachte over, die Dr. Schaepman heeft geleid bij zijn proeve in 1883:

„Het (program) moet de beginselen teruggeven als regelen van handel, maar de wijze van toepassing slechts daar beschrijven, waar het „beginsel een bepaalde wijze van handeling onvermijdelijk en onafwijsbaar „vordert.”

Deze gedachte geeft tevens de afbakening tegenover het Algemeen Staatkundig Program. Voor zoover laatstgenoemd program de beginselen beschrijft, is de verhouding zonder meer duidelijk. Doch ook de richtlijnen, welke de Partij, in overeenstemming met de beginselen, in dat program voor haar staatkundige werkzaamheid heeft aanvaard, zijn uiteraard meer algemeen en beoogen leiding te geven aan de werkzaamheid over het geheele breede terrein. Het Algemeen Staatkundig Program blijft dus de grondslag.

Het bijzonder program van actie wordt met het oog op een bepaalde legislatieve periode opgesteld. Wie, juist in dezen tijd, de positie en de taak van een waarlijk constructief-staatkundige partij scherp ziet, kan omtrent strekking en beteekenis van zulk een program van actie niet in twijfel verkeerden. Het moet de richting aangeven, nauwer en scherper begrensd dan het algemeene program; het moet vooral perspectief wijzen. Wanneer het zou worden tot een opsomming van daden van wetgevend, en sterker nog, van besturend aard, zou het in langgereetheid zichzelf ontcrachten en zijn ware beteekenis vernietigen. Het zou bovendien vooral in dezen tijd het bijzonder groote gevaar oproepen, dat het de eenig juiste verhouding verstoort tusschen het volk en zijn afgevaardigden, en tusschen het Parlement en de Regeering. Ook hier weer zijn Schaepman's lessen van groote, actueele beteekenis:

„Een *partijprogram* (is) wel te onderscheiden van een *regeeringsprogram*, „waarin de aankondiging van daden de uitspraak van beginselen moet „bevestigen.”

En:

„Het gebied der staatkunde is eigenlijk het gebied der daad, en de daad „is in vele, in de meeste opzichten gewrocht van het oogenblik.”

Door dit alles wordt niet te kort gedaan aan de door de Kringen geuite verlangens. Het kan bezwaarlijk de taak van de leiding zijn om zich te bepalen tot het registreeren en groepeeren dier verlangens. Zelfs een vluchtige kennisneming van deze op 26 folio's verzamelde verlangens voert aanstonds tot de conclusie, dat een aldus opgevatte arbeid tot een onbruikbaar resultaat zou moeten leiden. Maar indien men deze verzameling gebruikt

om vast te stellen, wat er in algemeenen zin onder het volk leeft, en om daaraan te ontleenen niet den grootsten-gemeenen-deeler, maar den *geest* en de *richting*, dan geeft men aan die opgave haar ware beteekenis. Dan is juist de veelvuldigheid in de overeenstemming van die verlangens — los van een concrete omschrijving, die men daarvoor gekozen heeft — een veilige aanwijzing, dat de volksinvloed op gezonde wijze tot uiting komt; geheel in overeenstemming met het voorschrift van artikel 13 van Bijzonder Reglement III, dat geen punten worden opgenomen, die niet met tenminste twee derden der uitgebrachte stemmen door den Partijraad zijn aanvaard. Dit voorschrift, dat ook in vroegere reglementen voorkwam, is in de praktijk steeds boven zijn norm toegepast. Zoo mogelijk eenstemmige aanvaarding van het program is bij uitstek gewenscht.

Programcommissie en Partijbestuur hebben aldus hun taak opgevat, dat een groote mate van werkelijke overeenstemming bij voorbaat zou zijn gewaarborgd, maar ook zóó, dat tevens omtrent richting en geest van het beleid geen twijfel zou kunnen bestaan.

§ 2. Opzet en algemeene inhoud van het program.

Richting en geest moeten spreken uit den *geheelen* inhoud van het program, in onderlingen samenhang. Die kunnen in een korte toelichting op den algemeenen opzet van het program nog scherper tot hun recht komen.

Gekozen is een indeeling in twee hoofdstukken.

In het *eerste hoofdstuk* treedt allereerst de *R.K. Staatspartij* naar voren als *grootte nationale volkspartij*, in rechtmatige fierheid op geschiedenis en traditie, maar evenzeer in het volle besef van haar beteekenis, haar taak en haar verantwoordelijkheid in het heden (punt 1). Zij stelt zich vervolgens op den grondslag harer *beginselen*, die zij scherp stelt in hun beteekenis voor het algemeen lands- en volksbelang, en als bron voor haar streven naar een Staat en maatschappij op positief-christelijken grondslag (punt 2).

Het is zonder meer duidelijk, dat deze zeer korte samenvatting haar noodzakelijke toelichting en nadere omschrijving vindt in het Algemeen Staatkundig Program.

Dit laatste geldt op overeenkomstige wijze van hetgeen in *punt 3* over de fundamente van het *Nederlandsche staatsbestel* gezegd wordt. Op dat stuk zijn onverkort de algemeene richtlijnen van het Algemeen Staatkundig Program van toepassing. Hetgeen in punt 3 van het ontwerp omtrent de fundamente wordt gezegd, heeft dan ook geenszins de beteekenis van een uitputtende opsomming. Maar wel is er alle aanleiding in het teeken van den strijd in 1937, naast een verwijzing naar de beginselen een korte samenvatting te geven van de essentieele factoren, waardoor Nederland Nederlandsch moet blijven. Juist in dezen geest en in dit verband leek als laatste

alineea bij dit punt een gedachte op haar plaats omtrent de beteekenis van onze weermacht. (Verg. overigens Algemeen Staatskundig Program, richtlijnen II pt. 6 — blz. 14 — en toelichting blz. 60/61).

Streng systematisch zou men de punten 1, 2 en 3 kunnen vervangen door een algemeene verwijzing naar het Algemeen Staatskundig Program. Dan zou echter een korthed worden betracht, die zeker niet door klaarheid zou worden overtroffen. Een program van actie heeft ook in zekere mate een zelfstandig bestaan. Het zou, zeker in den verkiezingsstrijd, onhanteerbaar worden, wanneer het slechts met behulp van andere „werken” zou kunnen worden verstaan.

In *punt 4* worden tenslotte *vier vraagstukken* genoemd, die in dit tijdsgewricht van overheerschende beteekenis zijn. In het verband van dit hoofdstuk wordt volstaan met het stellen der vraagstukken met een korte omschrijving. De nadere aanduiding der maatregelen volgt in hoofdstuk II.

* *
*

Nadat aldus de leidende gedachten zijn gegeven, volgen in *hoofdstuk II* de „*regelen van handeling*”. Hier vooral zal het juiste midden gezocht moeten worden tusschen „al te nauwkeurig omschreven methoden van uitvoering” en „nadere aanduiding van geest en richting van het beleid”. Uiteraard is hier de meeste ruimte voor verschil van inzicht en gevoelen. Het is echter niet twijfelachtig, dat steeds de balans zal moeten doorslaan naar vermindering van eenigszins sterke concretiseering en van ver doorgevoerde detaillering. De consequentie van een neiging naar de andere richting zou aanstonds de onhoudbaarheid van de „vrijgeveige” methode aantoonen. En wat erger zou zijn: die methode zou aan het program elke wezenlijke beteekenis ontnemen. Want het program mag en kan niet zijn: een opdracht tot het stellen van bepaalde daden.

De keuze, welke met betrekking tot bepaalde omschrijvingen gedaan is, kan gereedelijk in het tweede deel dezer toelichting (B) bij de besprekingen der onderdeelen worden toegelicht.

B. ONDERDEELLEN.

Hoofdstuk I.

De punten 1, 2 en 3 behoeven, na hetgeen hiervoren onder A in § 2 is gezegd, geen nadere toelichting.

De groote vraagstukken (*punt 4*) vormen in den goeden zin van het woord de *verkiezingsleuzen*.

Beveiliging van de positief-christelijke grondslagen onzer samenleving.

Deze grondslagen op zichzelf vormen natuurlijk onder ons geen vraag-

stuk. De beveiliging is een probleem van de hoogste en van sterk actueele beteekenis.

In diepste wezen gaat het om *herstel* van de *juiste orde in God*. In den aanhef van ons beginselprogram is het uitgesproken:

„Ook de Staat is gehouden God openlijk te erkennen, te huldigen en „te dienen, vooral door in wetgeving en bestuur Gods wet tot opperste „richtsnoer te nemen.”

Haar beginselen put de R.K. Staatspartij — zoo is het wederom in het Algemeen Staatkundig Program omschreven — uit de Openbaring, gelijk deze door het Kerkelijk leergezag wordt vertolkt, zoomede uit de natuurlijke eischen van het persoonlijke- en het gemeenschapsleven in zijn verschillende vormen. De volheid der openbaring in Christus' leer is derhalve een rijke bron voor de kennis der juiste orde ten opzichte van God, en in dezen zin is hier gewaagd van de *positief-christelijke grondslagen*, met den klemtoon op elk der drie woorden.

Men mag de taak van den Staat, die uit het vereischte herstel van de juiste orde in God voortvloeit, vooral niet te eng zien. Daarom is met nadruk vermeld hetgeen het herstel dier orde vraagt ook en niet in de laatste plaats met betrekking tot het maatschappelijk leven.

In het staatkundige leven in engeren zin kan ook alléén in de juiste orde tot God de oplossing liggen van het nijpende probleem: het juiste evenwicht tusschen *gezag* en *vrijheid*. De natuurlijke grondslag van het gezag is uiting der ordening Gods en wordt bevestigd door het Apostelwoord, dat er geen gezag is, tenzij uit God. En in 's menschen eeuwige bestemming voor God vinden de waarde van zijn persoonlijkheid en daarmede zijn vrijheid haar diepste verklaring. Zóó zijn gezag en vrijheid alléén in God blijvend verankerd.

De allesbeheerschende beteekenis van deze grondslagen rechtvaardigen, ook te dezer plaatse, een iets ruimere toelichting.

Verdediging van het gezin.

Door ondergraving van de christelijke grondslagen der samenleving en door nijpend gebrek aan werkgelegenheid worden met name de gezinnen getroffen. Bovendien vormen de beletselen voor de stichting van jonge gezinnen een wezenlijke bedreiging voor de Staatsgemeenschap zelf.

Deze enkele overwegingen, ontleend aan de volle werkelijkheid van den harten tijd, verklaren afdoende, waarom de werkdadige zorg voor het gezin, in het bijzonder het groote gezin, behoort tot de groote vraagstukken voor de komende periode. Deze gezinspolitiek moet voor een belangrijk deel inhoud geven aan maatregelen met betrekking tot de positief-christelijke grondslagen der samenleving, tot de werkloosheid, alsmede tot het

behouden, verruimen en verspreiden van werkgelegenheid. Hier vooral komt het aan op de mentaliteit, op den geest, waarvan een beleid doortrokken is.

Arbeid voor ons volk.

Wij hebben dit richtsnoer gekozen in 1933. Wij hebben er met alle kracht aan vastgehouden, tegen velerlei tegenspoed in. Wij willen het ook thans getrouw blijven. Geen redelijk mensch zal de juistheid van dit directief ontkennen. Het komt er echter maar op aan, dat men inderdaad *alle* krachten inzet en *alle* maatregelen treft om ons volk arbeid te geven en de werkloosheid terug te dringen. Van die maatregelen zijn in hoofdstuk II punt 3 enkele belangrijke genoemd. Men zal het groote doel voortdurend en scherp voor oogen moeten houden. Men zal niet a priori middelen mogen afwijzen, ook al passen die niet in hetgeen tot dusver als wijsheid gold. Men zal steeds moeten denken aan het volksgeheel, aan de minder draagkrachtigen in het bijzonder. Bovendien, arbeid voor ons volk beteekent arbeid voor ons groeiende, zich verjongende volk, niet voor een uitstervend Nederland. Dat maakt het vraagstuk des te moeilijker, maar ook de noodzakelijkheid vooral van verruiming, maar ook van betere verdeling (spreiding) der werkgelegenheid des te klemmender.

Behalve nationale plicht is het terugdringen der werkloosheid moreeel eisch, die onafscheidelijk verbonden is met ons postulaat ten aanzien van de positief christelijke grondslagen der samenleving, ook in dezen zin, dat zonder den zegen van den arbeid, het groote gevaar ontstaat, dat de menschen stomp en doof worden voor het hoogere.

Ordering in het bedrijfsleven.

Hier vooral past een verwijzing naar ons Algemeen Staatkundig Program (Beginselen pt. IV en VIII, toelichting blz. 30-32 en 36-37; Richtlijnen I 5 en II 8, toelichting blz. 48-50 en 64-67). In het rapport omtrent Wijziging van ons Staatsbestel (October-1936), met name in de hoofdstukken I, II en III, is een nadere uitwerking en concretiseering te vinden.

Toch mocht een korte typeerende samenvatting van doel en strekking van het streven naar ordering, in het program van actie niet ontbreken. In de gekozen omschrijving zijn de navolgende typeerende elementen verwerkt:

a. De opbouw moet doelbewust worden ter hand genomen.

De Staat heeft een positieve taak. Hij moet het kader stellen, tot samenwerking stimuleeren, leiding geven en toezicht oefenen.

b. De orde in het economische en het sociale leven is één. Het sociale moet uiteindelijk gefundeerd zijn in een behoorlijke economische orde.

- c. Wanneer de Staat zijn leiding-gevende en stuwende taak niet vervult, moet men zich niet inbeelden, dat men van den Staat af is. Integendeel, juist dan is steeds verder gaande rechtstreeksche staatsbemoeiing niet te keeren. Dat ordening zou beteekenen overwoekering van het maatschappelijk leven door staatsbemoeiing, is een caricatuur van het ordeningsstreven.
- d. Het groote doel is juist, dat de bedrijfsgenooten in samenwerking steeds meer hun taak in het bedrijfsleven zelf zullen vervullen, in gezonde decentralisatie. Aan die samenwerking, aan de bereidheid en geneigdheid daartoe, moeten aanwijsbare voordeelen verbonden zijn. Aan afwijzing van samenwerking daarentegen het nadeel van het ingrijpen van den Staat. Als blijvende taak heeft de Staat het oefenen van toezicht, opdat er harmonie zij tusschen bedrijfsbelang en algemeen welzijn.

* *
*

Hoofdstuk II.

Richting en geest van het program zullen, naar vertrouwd mag worden, door de tot dusver gegeven toelichting nog scherper tot uitdrukking zijn gekomen. Juist met het oog daarop is zorg besteed aan eenige nadere verklaring.

Hoofdstuk II bevat, gelijk gezegd, de „regelen van handeling”. In het licht van de algemeene toelichting, onder A in § 2 aan het slot gegeven, vereischen de hierna volgende punten — op een enkele uitzondering na — slechts een korte verklaring.

* *
*

Ad 1.

Onze wetgeving op dit stuk is de laatste jaren met menigen goeden maatregel verrijkt. Gewezen zij op de wet van 4 Nov. 1932, S. 524, tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht met voorzieningen betreffende bepaalde, voor godsdienstige gevoelens krenkende uitingen; de wet van 15 Dec. 1933, S. 476 (Uniformverbod); de wet van 19 Juli 1934, S. 405, houdende nadere voorzieningen ter bescherming der openbare orde; de wet van 18 Juli 1936, S. 203, houdende wijziging en aanvulling van de bepalingen betreffende de zeden in het Wetboek van Strafrecht, ter betere bescherming van minderjarigen; de wet van 11 Sept. 1936, S. 206, houdende voorzieningen omtrent weerkorpsen. Vooral de preventieve werking van dergelijke voorschriften mag niet worden onderschat. Maar het is een volkomen redelijke eisch, dat die maatregelen ook met kracht worden toegepast. De Overheid

heeft hier een taak van waakzaam toezicht en op grond van hetgeen haar daarbij ter kennis komt, van tijdig en krachtdadig ingrijpen.

Juist de godsdienstige en zedelijke waarden, waarop een gezond volksleven en tenslotte het bestaan van den Staat zelf moet berusten, worden het sterkst bedreigd door het scheppen van een vergiftigde sfeer in massa-infectie. Voor dit bewerken van de massa is de figuur van het vereenigingsverband bij uitstek aangewezen. Hier liggen de haarden. En daarom kan de Staat op dit gebied niet werkeloos blijven, ook al moet men ongetwijfeld rekening er mede houden, dat de Overheid niet alles kan achterhalen, dat zij zeker niet de gewetens kan vormen en dwingen, en dat zij dit ook niet mag doen. Maar een nadere regeling van het vereenigingsrecht beteekent allerminst, zelfs niet in het kader van onze bestaande wetgeving, ongeoorloofde aantasting der dusgenaamde geestelijke vrijheid. De Staat kan — om een voorbeeld te noemen — niemand *dwingen* om in God te gelooven, en om Hem te dienen en te eeren. Ook de Kerk kan en mag dit niet. Het Kerkelijk Wetboek verbiedt ten strengste den gedwongen overgang. Maar de Staat kan en mag, in het volle besef, dat hij aldus zijn eigen bestaan beschermt, wel met geëigende middelen tegengaan, dat burgers in het openbaar de goddeloosheid prediken en de zedelijke grondslagen der samenleving ondermijnen.

Voor de nadere uitwerking van de regeling van het vereenigingsrecht zij verwezen naar het rapport omtrent Wijziging van ons Staatsbestel Hoofdstuk V § 2, blz. 45-48.

Ad 2.

De gekozen omschrijvingen spreken wel voldoende voor zichzelf. Natuurlijk ligt in de opsomming, die iets verkort uit het program-1933 is overgenomen, geenerlei beperking. Hoe de „*gezinspolitiek*” moet worden opgevat is hierboven bij de behandeling van hoofdstuk I van het ontwerp-program uiteengezet.

Ad 3.

De *economische politiek* is hier geplaatst in het groote doelwit: *arbeid voor ons volk*. Heel het complex van maatregelen moet er op gericht zijn om de werkloosheid, zoowel onder jeugdigen als onder volwassenen, krachtig te bestrijden. Die maatregelen liggen op het gebied van behoud, verruiming en betere verdeeling (spreiding) van den arbeid. Dit laatste begrip vereischt misschien eenige toelichting.

Arbeid is allernoodzakelijkst niet alleen in materieel, maar vooral ook in moreel opzicht. Ondanks alle krachtsinspanning zal echter de moge-

lijkheid tot werkbehoud en werkverruiming niet voldoende blijken om vrijwel het geheele volk, voor zoover het tot arbeiden in staat is, weer aan het werk te krijgen. Daarom is het geboden eveneens maatregelen te beramen, dat zooveel mogelijk personen van de beschikbare werkgelegenheid profiteren. Natuurlijk moeten die maatregelen hieraan worden getoetst, dat zij niet de bedrijven zoodanig treffen, dat zij rechtstreeks of middellijk de werkgelegenheid zouden doen verminderen. Maar ondanks deze moeilijkheid zullen toch vraagstukken als dat van verkorting van den arbeidsduur en breideling van over-mechanisatie, in behoorlijk overleg tot een zoodanige oplossing moeten worden gebracht, dat er inderdaad voor meer personen werk komt. Hier vooral vertoont zich het arbeidsprobleem als de vraag om werk voor ons groeiende volk.

Ook het vraagstuk van den *vrouwenarbeid in het bedrijfsleven* moet in dit licht worden gezien. In de toelichting op ons Algemeen Staatkundig Program (blz. 66) is bij de bespreking van het doel van de ordening van het maatschappelijk leven (Richtlijnen, punt 8a), vastgesteld, dat de ordening der bedrijfsgemeenschap gericht moet zijn en blijven op, onder meer:

„(5) een juiste verdeling van de beschikbare werkgelegenheid, mede „getoetst aan de algemeen-maatschappelijke en zedelijke beteekenis, welke „aan de zelfstandige voorziening in eigen onderhoud en dat van anderen „moet worden toegekend (leeftijd — gezinssamenstelling — sexe).”

Ook zolang de ordening der bedrijfsgemeenschap niet is tot stand gekomen, moet deze gedachte de norm geven voor een regeling van den vrouwenarbeid, met het oog op een betere verdeling van de beschikbare werkgelegenheid.

Het laatste lid stelt de bescherming van de *ontwikkelingsmogelijkheid* van het *levensvatbare kleinbedrijf* met voorbedacht in het kader van den aanhef van punt 3: bevordering van de volkswelvaart. Het omvat zoowel de groote groep van middenstandsbedrijven als die der kleine boerenbedrijven, waarvan de ontwikkeling voor de levensmogelijkheden van den groeienden boerenstand van groot belang is.

Uit de gekozen omschrijving van punt 3 blijkt overigens duidelijk, dat de aanbevolen maatregelen moeten strekken om te komen tot *arbeid* voor ons *geheele volk* in *alle takken van volksbestaan*. Arbeid in ondergeschiktheid tegen loon, maar ook arbeid als zelfstandige ondernemer. De volkshuishouding, omvattende land- en tuinbouw, nijverheid, handel, scheepvaart en het overige verkeerswezen, moet als één geheel worden gezien. Daarom is met voorbedacht afgezien van de vermelding van maatregelen voor elken tak van volksbestaan afzonderlijk. Het geheele complex moet tenslotte brengen „meer arbeid voor ons volk”.

Ad 4.

Ondanks maatregelen met een drievoudig doel, als in punt 3 aangegeven, zullen de gevolgen van blijvende *werkloosheid* moeten worden opgevangen. Het is redelijk, dat de grondslagen van werkloosheidsverzekering en steunverlening in de wet worden vastgelegd. Het is ook geheel passend in het kader van ons parlementair-constitutioneel stelsel, dat over de aanzienlijke sommen, welke voorzieningen ten deze vorderen, de Staten-Generaal niet enkel „per begrootingspost” hebben te beslissen.

Ad 5.

In aansluiting aan hetgeen in punt 4 van hoofdstuk I onder het hoofd „*Ordering in het bedrijfsleven*” is gesteld, is hier nader aangegeven, op welke wijze de opbouw van een economisch-sociale orde doelbewust moet worden ter hand genomen.

Met de bestaande wetten worden bedoeld de Bedrijfsradenwet (7 April 1933 S. 160) en de Wet tot algemeen verbindend- en onverbindendverklaring van ondernemersovereenkomsten (24 Mei 1935 S. 310). Wanneer inmiddels het bij de Staten-Generaal aanhangige ontwerp betreffende het „algemeen verbindend- en onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten” (zitting 1936-1937, Stuk No. 274) tot wet mocht zijn verheven, zal het ook hier allereerst aankomen op toepassing van het bestaande.

Wat overigens aanvulling en wijziging betreft, zij korthedshalve verwezen naar blz. 51 en 52 van het rapport omtrent Wijziging van ons Staatsbestel.

Met betrekking tot het denkbeeld van één *centraal orgaan* is hoofdzaak, dat de instelling daarvan spoedig zou kunnen geschieden, terwijl voor een organisch opgebouwd toporgaan de onderbouw van bedrijfsgemeenschappen onontbeerlijk is. Het orgaan zou het nationale bedrijfsleven en alle daarbij betrokken bedrijfsgenooten kunnen samenbinden, de taak van Regeering en Staten-Generaal kunnen verlichten, bij de uitvoering van wettelijke maatregelen een rol kunnen vervullen en — niet in de laatste plaats — de totstandkoming van den „onderbouw”, die moet leiden tot gedecentraliseerd zelf-doen, op passende wijze kunnen voorbereiden en stimuleren. Colleges, raden en commissies, aan welke thans adviseerende bevoegdheid op economisch en sociaal gebied is toevertrouwd, zouden geleidelijk als afzonderlijke organen kunnen worden opgeheven. Hetgeen zij aan deskundigheid in zich bergen, zou in het centrale college, zoo noodig door onderverdeeling in secties, tot uiting moeten komen. Ook deze coördinatie kan het werk slechts ten goede komen.

Ad 6.

Na alles wat, ook van onze zijde, in den laatsten tijd betreffende dit vraagstuk is gezegd en geschreven, behoeft de gekozen omschrijving geen nadere toelichting.

Ad 7.

Hier kan worden volstaan met een gelijke verklaring als bij punt 6, en met een verwijzing naar blz. 64 tot 66 van het meergenoemde rapport Wijziging Staatsbestel.

Ad 8.

De laatste zware jaren hebben overduidelijk aangetoond het onverbreekelijke verband tusschen de *volkshuishouding* en de *huishouding der publieke lichamen*. Bij gestadigen teruggang in de volkshuishouding is, in een Staatsgemeenschap van een structuur als de Nederlandsche, het in evenwicht houden van de openbare middelen en uitgaven een bijna bovenmenselijke taak.

Een dubbele les valt hieruit te trekken. Vooreerst, dat het beleid op economisch gebied, waarin een doelbewust streven naar ordening een voorname plaats inneemt, voorop moet worden gesteld. Vervolgens, dat ook bij verbetering in de volkshuishouding, de Overheid ervoor moet waken, dat zij zelf niet zonder strikte noodzaak zware periodieke financieele lasten op zich neemt en evenzeer, dat zij haar eigen werkzaamheid doeltreffend organiseert.

In dezen geest is in dit programpunt het *financieele evenwicht* aan de orde gesteld. Om ook in dit opzicht waar te zijn, zal men niet kunnen volstaan met op papier sluitende begrotingen, die voeren tot met tekorten sluitende rekeningen. Daartoe zal, vooral bij opgaande conjunctuur, mede om psychologische redenen, een doelmatig plan dienstig zijn, dat zich ook over een langer tijdvak dan een begrotingsjaar zou kunnen uitstrekken.

De laatste twee alinea's bevatten enkele gedachten omtrent de *financieele verhouding* van het *Rijk* en de *lagere openbare lichamen*, die wel geen nadere toelichting zullen behoeven.

Ad 9.

Juist in de tegenwoordige omstandigheden scheen het gewenscht nog eens de aandacht te vestigen op dit „moment" in de *rechtvaardiger verdeling der lasten*. (Vergelijk program-1933 III — 9).

Dat overigens vooral in de gezinspolitiek, in het bijzonder ten aanzien van de groote gezinnen, de betere verdeling tot haar recht moet komen, is

in punt 2 van hoofdstuk II tot uiting gebracht. Hier speelt ook het vraagstuk van de verdeeling tusschen gehuwden en ongehuwden een rol (personeele belasting — vrijgezellen-belasting).

Dat tenslotte, niet alleen de opbrengst van de openbare middelen afhankelijk is van de volkshuishouding, maar dat ook de fiscale maatregelen hunnerzijds het bedrijfsleven beïnvloeden, is tot uitdrukking gebracht in punt 3 van dit hoofdstuk. Deze economische werking moet uiteraard van belangrijken invloed zijn bij de keuze van objecten, die voor verlaging in aanmerking komen, juist wanneer men het geheele beleid scherp wil richten op: arbeid voor ons volk!

's-Gravenhage, 9 Januari 1937.